

14. *Нечиталюк М. Ф.* «Зоря Галицька» з погляду сучасного пресознавства / М. Ф. Не́читалюк // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. п'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. 27—28 листоп. 1998 р. — Львів, 1999. — С. 196.
15. *Різун В.* Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства / Володимир Різун, Тетяна Трачук. — К., 2005. — 251 с.
16. *Романюк М. М.* Українське пресознавство на порозі ХХІ століття / М. М. Романюк. — Львів, 2000. — С. 9.
17. *Франко І.* Наше літературне життя в 1892 році // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. — К. : Наукова думка, 1981. — Т. 29. — С. 16—17.

Валентина Матяшук

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ВЧЕННЯ ІВАНА ОГІЄНКА І СУЧАСНІСТЬ

У статті на основі поглядів Івана Огієнка подано характеристику сучасного патріотичного виховання в Україні.

Ключові слова: *Іван Огієнко, патріотичне виховання, історія, історія українського війська, українська мова, рідномовні обов'язки, винародовлення, меншовартість, українські традиції.*

В статье на основании взглядов Ивана Огиенко охарактеризовано состояние современного патриотического воспитания в Украине.

Ключевые слова: *Иван Огиенко, патриотическое воспитание, история, история украинского войска, украинский язык, родноязыковые обязанности, винародовление, неполноценность, украинские традиции.*

In this article on the opinions of Ivan Ohiyenko it was done analis of the modern patriotic education of Ukraine.

Key words: *Ivan Ohiyenko, patriotic education, history, history of army, Ukrainian languages, insignificance, mother tongue duties, Ukrainian tradishions.*

«Покажіть мені систему виховання, і я скажу, в якій державі ви хочете жити» — ці слова Платона не втратили своєї актуальності донині. Особливо гостро звучать вони в переломні моменти розвитку суспільства, коли відбувається злам старої системи правління і політичного режиму. В такі часи зростає значення освіти як визначального чинника політичної, соціально-економічної, культурної та

наукової діяльності у державі. Тому сучасна вітчизняна педагогіка має працювати на закладення основ національного відродження України на ґрунті державності та демократизації суспільства.

Аналіз нормативно-правової бази, наукових досліджень і публікацій у педагогічній пресі свідчить, що і держава, і науковці, і практики освітньої сфери йдуть шляхом пошуків оптимального вирішення проблем виховання підростаючого покоління. Трансформація суспільного життя вимагає змін у меті й організації виховного процесу. Вихід України у світовий освітній простір дедалі більше ускладнює ці пошуки. Однак при тому ні на мить не можна забувати, що інтеграція в Європу для України повинна пройти через національно-етнічне самооздоровлення українського народу, а його без належного патріотичного виховання нам не досягти.

Між тим у сучасній науці майже не акцентується увага на гострій необхідності посилення патріотичного виховання. Ця необхідність випливає з багатьох причин, зокрема:

- загострення проблем соціально-економічного розвитку українського суспільства;

- зниження рівня життя більшості населення і на цьому тлі — різке збагачення окремих категорій, діяльність яких не завжди можна визнати корисною для блага народу. Як висловився І. Дзюба: «Втрата в суспільстві соціальної совісті та соціального стиду як найточнішого індикатора соціальної відповідальності особистості. Маю на увазі буквально кричущу комфортність самопочуття прошарку удачливих суб'єктів на тлі масового знедолення». І до цього ж пункту: «На доповнення до розриву між бідними і багатими — розрив між елітарною освіченістю невеликої частини молоді, добір якої відбувається далеко не завжди за здібностями, — і основною масою молоді, серед якої чимало просто приреченої на дебілізацію» [5, с. 177—178];

- знецінення моральних норм і цінностей, закріплення у поведінці проявів хамства, байдужості, соціального егоїзму, цинізму, невмотивованої агресивності і жорстокості, неповажного ставлення до державних і соціальних інститутів;

- невизначеність в оцінці подій історичного розвитку і, як наслідок, поділ суспільства та продовження виховання молоді на основі різного бачення історичного минулого;

- неформованість української національної свідомості, зумовлена тим, що від часу здобуття незалежності український політикум фактично не визначився із шляхом розвитку держави. Політики поглиблюють розкол суспільства, намагаючись спрямувати його розвиток то в напрямі «багатовекторності» Л. Кучми, який продовжує команда «біло-блакитних», то в бік євроатлантичного спрямування, до якого прагнуть «помаранчеві»;

- нерозвинутість інститутів громадянського суспільства;

- правовий і патріотичний нігілізм, який проявляється у негативному сприйнятті Української держави як гаранта дотримання задекларованих у Конституції прав і свобод;

- могутній наступ глобалізації, який супроводжується стиранням місцевих особливостей, є вкрай небезпечним для України як держави, що тільки-но стала на шлях незалежного розвитку.

Турботу про виховання патріотизму проявили свого часу всі владні структури: і президент, і парламент, і уряд. Водночас є підстави вважати, що ставлення ними завдань виховання в особистості любові до батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських цінностей має декларативний характер. Статистика промовисто свідчить, що українська молодь в останні десять років за основними показниками відчутно поступається попередньому поколінню, стає дедалі більш агресивною і кримінальною, щораз негативніше ставиться до суспільно корисної діяльності, фізично слабка і у великій кількості слабо розвинена розумово. Портрет сучасного «пересічного українця» часто виглядає досить непривабливо. Він є здебільшого хамом, який недбало ставиться до своєї праці, по-варварськи нищить довкілля, а при нагоді тлумить і обдирає свого одноплеменника ще гірше за чужинців. У державі руйнуються базові, історично сформовані суспільні цінності, серед яких і патріотизм. Унаслідок цього розвивається патріотичний нігілізм — несприйняття позитивної цінності Батьківщини як такої. На початковій стадії становлення української державності реалізується матеріальна модель суспільства, яка ігнорує духовну єдність поколінь, спільність культурної спадщини та ідеологічний аспект. Як руйнівний результат прорахунків патріотичного виховання спостерігаємо сьогодні масову трудову міграцію (т. зв. четверта хвиля) з усіма її негативними наслідками, що при-

звела до втрати більше 7 млн працездатного населення (ніхто ще не поррахував втрат, зумовлених «вихованням» дітей з-за кордону), неспроможність і невідповідність дій еліти стосовно очікувань та сподівань народу, неготовність творчої інтелігенції до довготривалого процесу підвищення конкурентоспроможності української мови і культури. Аналіз шкільної практики показує, що значна кількість випускників шкіл мріє про виїзд за кордон [3, с. 3; 14].

Тому так важливо, рухаючись уперед, вміти озирнутися на творчу спадщину народу, взяти з неї все те, що може бути цінним і корисним у нових умовах. До таких цінностей, безперечно, належить і творчий набуток видатного діяча українського відродження, вченого зі світовим іменем, перекладача, редактора, релігійного проповідника Івана Огієнка. Значну частину свого життя він провів на чужині, плекаючи мрію про повернення до власної держави і навчаючи молодь любити Україну й усвідомлювати свою місію на шляху її становлення. Як відомо, у світі не існує кращого навчання, ніж власний приклад. І. Огієнко все своє життя присвятив справі служіння своєму народові. Його висловлювання про патріотичне виховання — не пусті декларації, а вистраждані глибоким життєвим досвідом висновки і настанови.

Творчість І. Огієнка останніми роками повертається до України. З різних аспектів її досліджували А. Завадовський, Л. Кудрик, В. Лозовий, Н. Огієнко, М. Слободян, Є. Сохацька, М. Тимошик, З. Тіменик та ін.

Мета нашої статті — дати оцінку сучасного патріотичного виховання з позиції митрополита Іларіона (церковне ім'я І. Огієнка), що дозволить вирішити два завдання: проаналізувати стан шкільної роботи з виховання патріотизму і ще раз зацентувати увагу на поглядах І. Огієнка для їх подальшого впровадження в освітню практику.

Сучасна педагогічна наука чітко сформулювала якості, якими має володіти людина з патріотичним світоглядом. І. Бех та К. Чорна визначили особливості, тенденції, зміст, принципи, мету, методи і форми патріотичного виховання [1]. За визначенням О. Тимошенко, це «...цілеспрямований, систематичний, регульований процес, що має на меті утвердження у свідомості нації, народу етнічної, культурної, мовної єдності, своєї національної неповторності, вагомості

ті багатющих національних ресурсів, любові до Вітчизни» [16]. М. Врублевська характеризує патріота як людину, що розуміє українську ідею, сприяє розбудові незалежної України, готова до захисту своєї Батьківщини, шанує історичну пам'ять, любить рідну культуру, мову, національні свята і традиції, дотримується Конституції України, дбайливо ставиться до національних багатств та рідної природи, береже і зміцнює власне здоров'я та здоров'я однолітків [4].

Найсвятішою і найголовнішою ідеєю українського народу І. Огієнко вважав незалежну українську державу. Цю ідею, за висловом вченого, «унаслідувану від довгих віків», ми втілили. А далі у своїй вільній державі нам необхідно провести таке патріотичне виховання, результатом якого стане палке бажання кожного громадянина щиросердно служити своєму народові. «Служити народові — це служити Богові», — наголошує митрополит [6]. Служіння народові може початися тільки з любові до нього, до Батьківщини.

І. Огієнко визначив Батьківщину як місце «...де хто народився, де провів безтурботні дитячі роки... Бо ж рідна земля — це те найкраще і наймиліше, що має тільки окрема людина чи окремих народ... Рідна земля — це матінка рідна, що вміє втішити й приголубити нас» [7].

Отже, йдеться про територіальний патріотизм. Однак для того, щоб він розвинувся, визрів до державницького патріотизму, має бути успішно здійснена ціла система продуманого планомірного впливу на дитячу душу. Які ж сили повинні жити цю зароджену в дитині любов до місця свого народження?

І. Огієнко звертає увагу на те, що, безумовно, одним із найважливіших джерел патріотичного виховання є знання власної історії. У праці «Рятування України» він зауважує, що «українська історія оживляє нас, українців, і дає нам цілощупу силу прямувати до тієї правди, якої ми прагнемо всі. Це вона одна воскрешає український народ, це вона одна кличе скидати з себе кайдани неволі, в які закували Україну вороги», тобто наполегливо стверджує, що історія — основа нації, а втрату історії прирівнює до втрати нації [12]. Що ж ми спостерігаємо сьогодні? На вивчення історії України Типовим навчальним планом основної школи у структурі 12-річної з українською мовою навчання виділяється у 5—9-х класах — 6, у 10—12-х класах за рівнем стандарту — 4 години. Для порівняння:

на вивчення математики відводиться у 5—9-х класах — 20, у 10—12-х — 8 навчальних годин [9]. Коментарі зайві. При цьому не можна забувати, що в нашому суспільстві навіть у середовищі науковців немає єдиного бачення історії, що воно розколоте через різну історичну пам'ять народу. І цей розкол штучно підтримується, більше того, штучно посилюється під час чергових політичних баталій. Не можна не розуміти, яку загрозу це становить для майбутнього самої держави. І. Огієнко застерігав: «Хто перекручує українську історію, цебто фальшує її, той нівечить душу України, той отруєє синів її, той обезсилює Україну, той не дає нації розвиватися» [12].

Як нам збудувати боєздатну армію, коли історія українського війська вивчається лише в деяких ліцеях з військово-фізичною підготовкою (Київський і Львівський ліцеї відмовилися від цього предмета, на який варіативною складовою типового навчального плану було передбачено всього 34 навчальні години (один урок на тиждень у 10-х класах!), а у вищих військових навчальних закладах не вивчається взагалі [8]? На засіданні «круглого столу», організованому часописом «Військо України», викладачі Національної академії оборони України висловили стурбованість з приводу того, що слухачі академії не знають історії. А звідки їм її знати? Вони її спочатку недовчили в школі, потім в інституті, а в самій академії на вивчення історії відведено аж 26 годин (для порівняння: в аналогічному закладі Росії — 120 годин, а за часів СРСР — 160 годин) [2]. Свого часу ще Сенека стверджував, що воїн сильний насамперед своїми патріотичними переконаннями. А це ж не просто воїни, це командний склад, який через кілька років посяде ключові пости у Збройних Силах України!

Видатний учений вважав, що відновлення української державної традиції можливе лише при відродженні духу нації, очищенні культури народу від чужих впливів. Безумовно, в умовах поширення глобалізації повністю унеможливити це неможливо. Запорукою інформаційної безпеки держави є гарантування цілісності й насиченості культурно-інформаційного простору, ключовою ділянкою якого є розвиток книжкової сфери, адже саме на неї спирається смисловий каркас національної ідентичності. Серед загроз, які найгостріше постають перед Україною на сучасному етапі, експерти виділяють відсутність яскравої ідентифікації України у світовому інформа-

ційному просторі та чіткої стратегії входження у глобальне інформаційне суспільство, незахищеність власного виробника інформаційного та культурного продукту.

Сумарний виторг книготорговельних організацій України 2005 р. становив \$ 290 млн, для порівняння: у Нідерландах — близько 1,45 млрд євро; річний оборот однієї лише британської книжкової мережі Waterstone's — \$ 844,3 млн, оборот російського книжкового ринку, за різними експертними оцінками, становить від \$ 1,7 млрд до \$ 2,1 млрд на рік. На сьогодні в Україні налічується близько 350 книжкових магазинів. Для порівняння: у Голландії з населенням 16 млн — книжкових магазинів близько 1600; у Польщі з населенням 38 млн — 2500 книгарень [15]. Видатки на культуру в Україні: 1992 р. — 2% держбюджету, 2003 р. — 0,5%; 2001 р. бюджетні видатки на душу населення у галузі культури — 15,43 грн (2,91 дол.), у Росії — 5 дол., у Польщі — 17 дол. Протягом 1992 р. закрито 49 бібліотек в Одеській обл., по 20 — у Закарпатській та Чернівецькій, 19 — у Львівській, 15 бібліотек — у Черкаській обл. Загальна кількість масових бібліотек від 26 тис. у 1985 р. зменшилася до 20,7 тис. у 2000 р. [5, с. 307].

Інша проблема полягає у тому, що більше двох третин грошей, які обертаються на книжковому ринку України, належать російським видавцям. І питання не лише у фінансових втратах українських видавців, а насамперед у мовному домінуванні, поширенні системи суспільних цінностей, які не завжди корелюються з українськими інтересами. Як наслідок, за роки незалежності нам так і не вдалося забезпечити пріоритетність державної мови. Свого часу І. Огієнко наголошував, що саме мова є найголовнішим і найміцнішим цementsом, який об'єднує етнічний народ, перетворюючи його у свідому націю — народ державний. Однак якщо держава не зуміє об'єднати племена свого народу соборною літературною мовою, вона тим самим наражається на їх політичне роз'єднання. «Мова — то серце народу», — писав вчений [10]. На вивчення української мови сьогодні передбачено сумарних 13,5 годин у 5—9-х класах і 4 години за рівнем стандарту — в 10—12-х класах [9].

Перші кроки до популяризації української мови зроблено. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 1546 була прийнята Державна програма «Розвиток і функціонування ук-

раїнської мови на 2004—2010 рр.», програма «Українська книга». Однак радіти з того передчасно. 2009 р. на фінансування програми «Українська книга» з державного бюджету передбачено 20 млн грн (удвічі менше, ніж торік). При цьому з минулого року залишився борг на суму 3,8 млн грн. Тож цьогорічний бюджет на випуск видань становить усього 16,2 млн грн [15]. А це означає, що питання пріоритету російської мови буде зберігатися і надалі. Тож політики і далі продовжать свою спекулятивну гру на надання державного статусу російській мові, абсолютно ігноруючи зауваження І. Дзюби: «Про другу державну мову пристойно буде говорити хіба тоді, коли перша державна стане справді державною, а ще краще: коли буде забезпечена її реальна рівність з російською» [5, с. 419], і права титульної нації.

Недолуга спроба заповнити вітчизняний телепростір українською мовою через перетлумачення російських фільмів та передач українськими субтитрами мимоволі викликає підозру в ще одній спробі дискредитувати державну мову, настільки бездарні потуги щодо якісного перекладу. Як ніколи актуально звучить із минулого заклик І. Огієнка до патріотів України: «На кожному кроці і кожної хвилини охороняй честь своєї рідної мови, як свою власну, більше того як честь своєї нації. Хто не береже честі своєї рідної мови, той підкопує основи своєї нації» [11, с. 15]. І як тут ще раз не визнати справедливості зауваження І. Дзюби стосовно того, що «питання мови треба ставити так, щоб не роз'єднувати, а об'єднувати суспільство. Україну будують не тільки україномовні. І не всі україномовні її будують. Деякі тільки підточують, самі того не усвідомлюючи» [5, с. 744].

При всій глибокій повазі митрополита Іларіона до національних меншин, за якими він визнавав рівні права з титульною нацією, зокрема право «нормально розвивати літературні мови», таку мовну політику він не схвалив би, бо вважав соборну українську літературну мову основою для духовної єдності, формою національної організації, запорукою майбутнього: «І поки жива мова — житиме й народ як національність. Не стане мови — не стане національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом» [13, с. 126]. У праці «Наука про рідномовні обов'язки» він наголошує на необхідності посилення зусиль української інтелігенції, спрямованих на

плекання любові та поваги школярів до мови. Цьому повинна сприяти передусім національна школа з високоосвіченими, з високим рівнем національної свідомості педагогами, які через якісні підручники, написані українською мовою, опираючись на зібрані в бібліотеці українські книги, словники, журнали, газети, власним прикладом виховуватимуть щирий і глибокий інтерес до вивчення мови. У позаурочний і позашкільний час ця діяльність має продовжуватися через роботу громадських товариств, зокрема «Просвіти», підтримку і допомогу гурткам плекання рідної мови, поширення гасла «Для одного народу — одна літературна мова й вимова, один правопис» [11, с. 35]. Процес вивчення мови, за баченням І. Огієнка, має завершитися у національній вищій школі. У цьому він вбачає запоруку міцності держави, адже «...студентство вищих шкіл — то найкращий цвіт нації, то найміцніший її ґрунт, на якому вона зростає» [7, с. 31]. Проїняті духом українського патріотизму, мовні заповіді І. Огієнка, виписані ним як «рідномовні обов'язки», будять сумління кожного українця, підтримують сили народу і тепер.

Уже тоді вченого хвилювали спостережені ним явища в емігрантському середовищі, які він назвав «початком винародовлення»: називання дітей чужинськими іменами, захоплення чужими традиціями облаштування побуту. І. Огієнко не втомлювався звертати увагу на високу дієвість родинного виховання, особливо ролі матері, при збереженні традицій української етнопедагогіки з потужним арсеналом впливу на формування патріотичної свідомості через дотримання звичаїв народного календаря українців, народних традицій, українські пісні та фольклор тощо. І ці настанови сьогодні майже забуті. Варто пройти вулицями наших міст у незалежній державі, ознайомитися з вивісками крамниць, перукарень, аптек, фірм — скільки серед них українських? Невже всі їх власники — іноземці, що працюють на задоволення потреб нашого народу? А відкрийте журнали навчальних закладів: скільки там Анжел, Артурів, Діан, Ренат, Тимурів тощо... У книжковій крамниці порівняйте кількість літератури з пропагування фен-шую і з використання українських оберегів. А порівняйте обряд українського сільського весілля тридцятилітньої давності і сучасний... Чим ми можемо сьогодні здивувати світ, входячи в нього незалежною державою? Враховуючи наші більш ніж скромні досягнення в усіх сферах (від

політики до економіки і науки!) — тільки національно неповторністю і самобутністю, які ми так бездумно губимо, нехтуючи заповідями синів українського народу, чії імена ввійшли до світової скарбниці мудрості, серед них — і митрополита Іларіона.

Сучасний український патріотизм має розвиватися як державницький патріотизм, але він не повинен мати нічого спільного із т. зв. «квасним» патріотизмом, який полягає у любові до держави не як форми організації суспільства, а до конкретної держави. Такий патріотизм сприяє формуванню людини-раба, готового сліпо служити інтересам держави, які, на жаль, не завжди збігаються з інтересами більшості населення, що в ній проживає. Патріотами держави, а не українського народу, можна назвати й окремих наших політиків. Під час загострення чергових політичних баталій вони яро б'ють себе в груди, клянучись у палкій любові до України і вкраїнського люду, щораз дискредитуючи святу ідею своїми діяннями в очах багатомільйонного народу. Саме поняття патріотизму стало розмінною монетою у політичній боротьбі, тому і ввібрало в себе «аромати» популізму, вуличного радикалізму та демагогічних спекуляцій. Це є чи не головною причиною того, що для більшості українських громадян українська земля ще не стала священною, а її національні герої не цінуються адекватно. Звідси — розбрат і ворожнеча між окремими регіонами, безпорадність у створенні ефективної вертикальної влади. Тому й громадська думка продовжує залишатися традиційно патріотичною і антидержавною. Ця традиційність сформувалася під впливом бездержав'я. Однак час змінився, ми тепер маємо власну державу, і вина нинішньої влади в тому, що до сьогодні вважається нормальним і пристойним клясти її та політиків і при цьому оспівувати землю як матінку рідну.

Коли ми хочемо мати стабільну державу, то мусимо розвивати в собі патріотизм, який своєю консолідуючою силою об'єднав би всіх громадян у спільному бажанні збудувати її потужною і процвітаючою. Однаково небезпечно пропагувати крайні ліберальні чи націоналістичні проекти в той момент, коли ми не зуміли створити етнонаціональної ідеологічної єдності українського народу.

Любов до держави на сучасному етапі має проявлятися у справедливій оцінці всіх державотворчих процесів, які в ній відбуваються. В історії не раз бувало, що справжні патріоти, висловлюючи

свою любов до Батьківщини, виступали найбільшими її критиками, оскільки не могли сприйняти ті несправедливості, які коїлися на рідній землі. Як тут не згадати і Т. Шевченка, й І. Франка з його гнівно-саркастичним: «Ти, брате, любиш Русь, // Як хліб і кусень сала, — // Я ж гавкаю раз в раз, // Щоби вона не спала» [17], і багатьох наших сучасників — Л. Костенко, Є. Сверстюка, І. Дзюбу та ін.

Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми власними справами, своїм способом життя година за годиною, день за днем, рік за роком сприяти втіленню української ідеї, розбудові незалежної України, бути готовим до захисту своєї Батьківщини, шанувати історичну пам'ять, любити рідну культуру, мову, національні свята і традиції, дотримуватися Конституції України, дбайливо ставитися до національних багатств та рідної природи, берегти і зміцнювати власне здоров'я та здоров'я співгромадян.

Справжній патріотизм не має нічого спільного з самовосхваленням, самозвеличенням, некритичним перебільшенням чеснот свого народу, вивищенням його над іншими народами, ненавистю та упередженням до всіх тих, хто розмовляє іншою мовою, сповідує іншу релігію чи живе за іншими традиціями. Навпаки: всім серцем прагнучи до добра і миру між народами, він, зберігаючи самоідентичність, збагачує світову скарбницю неповторністю свого національного колориту.

Глибоке знання і розуміння законів розвитку світової історії дарувало І. Огієнку геніальну прозорливість щодо майбутніх років, що підтверджується актуальністю його вчення і нині, навіть попри здобуття Україною незалежності. Він прекрасно усвідомлював тісний взаємозв'язок між минулим і сучасним, акцентуючи на тому, що сучасні негаразди мають своє коріння у минулій практиці народу. Тривалий час бездержав'я, що не міг не змінити ментальність українців, випестив таку рису, як почуття меншовартості. І. Огієнко загострював увагу сучасників — емігрантів, з якими разом ділив важкий хліб життя на чужині, — на необхідності подолати в собі цю рису. Мусимо відзначити, що уважний погляд на наше сьогодення не може не вирізнити цих рис і сьогодні. Не тільки в середовищі сучасних українських емігрантів, а й у нас, у незалежній Українській державі, частина населення продовжує жити з відсутністю почуття

господаря на своїй землі; відсутністю гордості за свій народ, свою державу; втратою інтересу до народних звичаїв і традицій і намагання їх зберегти та передати нащадкам; забуттям національної ідентичності, гублячи при цьому свій неповторний національний колорит і своєрідність; відсутністю активної життєвої позиції, яка б вступила у протиборство з культивуванням абсолютно чужих, не властивих українському світовідчуттю, матеріальних цінностей. А щоб перемогти почуття меншовартості народу, потрібно передусім позбутися його кожному. Мало заздрити успіхам інших народів, їх досягненням на ниві освіти, культури і економіки, треба зробити все для того, щоб і наш народ посів гідне місце у світі, став урівень з найбільш розвинутими державами. І завдання педагогів — донести це до кожного дитячого серця, запалити його вірою у власні сили і силу непереможного духу свого народу, який крізь віки, сповнені боротьби і страждань, проніс ідею своєї державності, втілив її і тепер намагається закріпитися на світовій арені.

Аналіз патріотичного виховання, яке здійснюється нині в українській школі, підводить до досить невтішних висновків:

- патріотичне виховання на Сході і Заході України не має єдиної ідейної спрямованості, що становить серйозну загрозу для єдності українського народу [11];

- відсутня спланована організація проведення пошукової роботи з активною участю школярів. А українська історія, між тим, має багато «білих плям», наші землі бережуть таємниці поховань своїх героїв, тисячі забутих імен чекають на віддання їм належної шани. Для досягнення взаєморозуміння між різними регіонами держави доцільно було б обмінюватися пошуковими експедиціями школярів. Безпосереднє дослідження історичного минулого, фольклору і побуту різних націй і народностей сприяло б вихованню взаємоповаги і толерантності, відчуття єдності в межах своєї держави;

- аналіз виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів підтверджує, що виховання патріотизму не має спланованої державою системності, послідовності. Заходи патріотичного виховання здебільшого приурочуються до окремих дат, не мають системного характеру;

- у широкій практиці застосовується застаріла радянська методика проведення різноманітних заходів патріотичного виховання,

коли учнів силоміць залучають до проведення «спущених зверху» заходів, що, безумовно, викликає пасивний спротив у дитячих душах, відбиває інтерес до пізнання своїх витоків, сприяє формуванню подвійних стандартів мислення і діяльності;

- спостерігається гостра нестача патріотичних програм у вітчизняному телепросторі, яскравих художніх історичних фільмів, які б формували почуття гордості за свій народ, любов і повагу до народних звичаїв і традицій, глибокий інтерес до вітчизняної історії;

- закореніла практика нехтування правовою культурою, яка з кожним роком посилюється у державі, сформована в суспільстві зневага до простої людини-трудівника, відсутність яскравих життєвих прикладів щирого служіння інтересам народу і держави формують патріотичний нігілізм, орієнтують молодь на пошуки щастя і можливості реалізувати себе за межами України;

- зростає забюрократизованість виховного процесу, на основі якої найбільші зусилля учителів спрямовуються на паперотворчість, а на живу роботу з дітьми і батьками залишається дедалі менше часу;

- відсутня глибоко продумана, виражена система заходів державного рівня, спрямована на подолання недоліків патріотичного виховання.

Визначення стратегічної мети, основних завдань і напрямів патріотичного виховання є прерогативою державних органів, адже патріотичне виховання — це не тільки складова частина внутрішньої політики держави, компонент її ідеологічної діяльності, а й значною мірою і запорука її збереження як незалежної соборної України. «При нестачі багатств нація тільки бідна, при нестачі патріотизму нація жалюгідна», — сказав П'єр Буаст.

Над цим питанням треба задуматись уже сьогодні і вирішувати його пора вже зараз. Інакше ми можемо втратити власну державу і культуру, а вину за це нестиме не тільки влада, а й усе суспільство як перед майбутніми поколіннями, так і перед минулими героями.

1. Бех І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна // Шкільний світ. — 2007. — № 13. — С. 2—13.
2. «Військова історія — це надто серйозно, аби займатися нею лише у позаслужбовий час та... за власний кошт» : матеріали «круглого столу»,

- організованого часописом «Військо України» в Національній академії оборони України // Військо України. — 2008. — № 5. — С. 10—13.
3. Вітовський В. Чи можливе нині національне відродження? / В. Вітовський // Універсум. — 2008. — № 1—2. — С. 1—3.
 4. Врублевська М. Шкільна програма громадянського виховання «Я — людина, патріот, громадянин, гуманіст, сім'янин» / М. Врублевська // Виховна робота у школі. — 2005. — № 2. — С. 15.
 5. Дзюба І. Україна в пошуках нової ідентичності / І. Дзюба. — К. : Україна, 2006. — 854 с.
 6. Іларіон, архієпископ. Як жити на світі / Архієпископ Іларіон. — Холм, 1943. — 48 с.
 7. Іларіон, митрополит. Книга нашого буття на чужині. Бережимо усе своє рідне : ідеолог.-іст. нариси / митрополит Іларіон. — Вінніпег, 1956.
 8. Матяшук В. П. Створення і розвиток ліцеїв військового спрямування України (1992—2005 рр.) : автореф. канд. дис. / В. П. Матяшук. — Львів, 2007.
 9. Наказ МОН України від 07.05.2007 р. № 357 «Про внесення змін до наказу МОН України від 23.02.2004 р. «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи» // <http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.net>.
 10. Огієнко (Незабутні імена української науки) // Тези доповідей всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 110-й річниці від дня народження професора І. Огієнка. — Львів, 1992. — Ч. 1. — С. 3—11.
 11. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. — Львів : Бібльос, 2001.
 12. Огієнко І. Рятуння України / І. Огієнко. — К. : Наша культура і наука, 2005. — 464 с.
 13. Огієнко І. Українська культура / І. Огієнко. — Львів : Фенікс, 1992.
 14. Раєвський В. Героїко-патріотичне виховання учнівської молоді / В. Раєвський // <http://www.fond-dobrobut.org.ua/new.php>.
 15. Стан і структура книжкового ринку України в контексті інформаційної безпеки держави // <http://www.ateamcentral.info/cast>.
 16. Тимошенко О. Метод проектів як складова частина національно-патріотичного виховання / О. Тимошенко // Директор школи. — 2008. — № 8. — С. 10.
 17. Франко І. Вибрані твори : у 3 т. / І. Франко. — Дрогобич : Коло, 2004. — Т. 3. — 432 с.